Ա. Տարի — Թիւ 87

Ուրբաթ, 26 Նոյեմբեր 1915

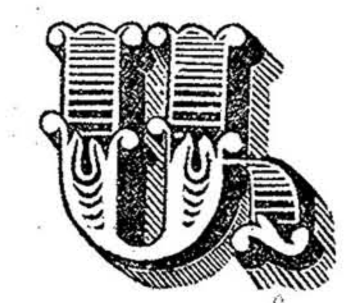
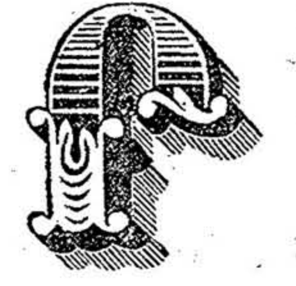
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԷՄ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
ԵԳԻՊՏՈՍ . . Ղ. Ո.	80	40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ Ֆր.	20	10

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
Շարա Ապու Տարտուր, Թիւ 16
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ՀԱՍՑԷ
Journal AREV
B. P. № 600
Alexandrie, EGYPTE

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐ, ՌՈՒՄԷՆՆԵՐ, ՅՈՅՆԵՐ

Ցորմէհետէ Պուլկարիա վճռաբար խառնուրդին մէջ նետուեցաւ գերմանիկ պետութեանց կողքին, և Ռումանիա՝ իր գծած երապաշտ քաղաքականութեան հետեւելով՝ կեղակարծ դիրք մը կը պահէ, և գահավէժ արագութեամբ մը իրարու յաջորդող դէպքերուն մէջ Յունաց բռնելիք ընթացքին վրայ լուրջ կասկածներ կը տիրեն, —մտահոգութեան ալիք մը, սրտմտութեամբ խառն, կը պատէ Դաշնակիցներուն բարեկամները։

Զարմանք կը յայտնուի թէ Պուլկարիա, որ ի գին ռուս արեան ստեղծուեցաւ, զոր Ռուսիա՝ խլեց Թուրք բարբարոսութեան ձեռքէն, այսօր իր հայրասպան սուրը կը բարձրացնէ ընդդէմ իր բարերարին։

Ամէն կողմէ բուռն մեղադրանքներ կը լսուին Ռումանիոյ հասցէին, իր անկեղծութենէ զուրկ վարմունքին համար։

Գալով Յունաստանի, հակառակ Գաճիրէի և Աղեքսանդրիոյ յոյն գաղթականութեանց բողոքի միթինկներուն և անոնց աղմկալից հեռագիրներուն, մեր չուրջը ոչ ոք կը նեղուի ըսելու համար՝ թէ Գոնսթանթէն Թագաւորին և իր կառավարութեան ընթացքը ժըխտումն է երախտագիտական ամէն սկզբունքներու։

Այս զարմանքները, սրտմտութիւններն ու բողոքները հանրային խղճին՝ գիս չեն զարմացներ։

Ժողովուրդը իրաւունք ունի յուզուելու՝ տեսնելով որ այնքան բարիքներ ի սպառ կորսուած են, առանց զանոնք վայելողներուն սրբտին մէջ ո և է երախտիք ձգելու։

Երէկի ստրուկներուն չնորհուած անկախութիւնն ու թագաւորութիւնը ուրիշ բան չե՞ն եղեր բայց եթէ գօս տերեւներ զորս հովը կը տանի։

Անտարակոյս՝ ո՛չ. բայց կեանքը բարդ է, և զայն բացատրող գիտութիւնն՝ աւելի բարդ՝ կը մերժէ ընկերական երեւոյթներու պարզմիտ մեկնութիւնը։ Արդ, եթէ կեանքի սովորական դէպքերուն մէջ իսկ ընկերաբանութիւնն այնքան կը կնճռոտի որ մեր մտաւորական պաշարին է՛ն չփոթ գիտութիւններէն մին կը կազմէ, ի՛նչ պիտի պատահի՝ երբ այն հասարակ մրցակցութեանց վրայ որոնցմէ կը բաղկանայ գոյութիւնը, աւելցնենք միջազգային քաղաքականութեան ներհակ ու մաքիաւելեան չահերը։

Մեծ Պետութեանց Արեւելքի մէջ վարած քաղաքականութիւնը յաջորդաբար եղած է պատեհապաշտ կամ անհաշտ, նայելով օ[illegible]ան պահանջներուն կամ իրենց փոխադարձ չահերու տատանումներուն։

Օսմանեան կայսրութեան ամբողջականութեան սկզբունքը դրօշակի մը պէս կը բարձրացուի մերթ մէկուն, մերթ միւսին կողմէ։

Եթէ երբեմն անողորմելի պէտքեր այնպիսի տարօրինակ փոփոխութիւններու պատճառ տուած են որոնք մեծերու կողմէ դիւանագիտական խաչապարերու (cauɛ-fraua-qէ) կը նմանէին, պէ՞տք է չափազանց զարմանալ որ պզտիկներն ուշաթափութենէ բռնուին և մոռնան իրենց եղած բարերարութեանց յիշատակը։

Բայց այս ամէնուն խորը պէտք է նորէն Գերմանիան փնտռել։ Իր կատարած գործն է որ կը ծաղկի ինչպէս Պալքաններու՝ նոյնպէս Թուրքիոյ մէջ, և թէպէտ յարաբերաբար հին, բայց միշտ լեցուն է անխղճութեամբ։

Ամէն մարդ գիտէ թէ Պերլինի Վեհաժողովին մէջն էր որ Գերմանիա նոր շրջան մը բացաւ՝ արեւելեան թատերաբեմին վրայ իր մուտքը գործելով։ Ինք որ, իր վարչապետին բերնով, քիչ առեն առաջ կը յայտարարէր թէ ամբողջ Արեւելեան խնդիրը չէր արժեր «Բոմերանիացի զինուորի մը տոկուն ոսկրատուձը», իբրեւ գերիշխան իրաւարար պիտի գահակալէր Վեհաժողովին մէջ, յենլով իր տակաւին թարմ յաղթութեան հմայքին վրայ։

Վաղայաջորդ օրն այդ աղէտաւոր դաշնագրին, որ ամենքը դժգոհ ձգելու բնոյթն ունեցաւ՝ սկսելով յաղթականէն, —երկրորդական պըզտիկ պետութիւնները Գերմանիոյ գիրկը նետուեցան։

Նախ՝ Ռումանիան, որ դառնացած և նուաստացած է, որովհետեւ պատերազմէն վերջ, հակառակ իր թանկագին գործակցութեան, Պեսարապիան ձեռքէն կ'առնուի ի փոխարէն Տօպրուճային, և իրեն իսկոյն չի ներուիր ազատագրուիլ Թուրքիոյ հարկատուութենէն։ Ասոր համար՝ ան ոխ կը պահէ Ռուսիոյ և Անգլիոյ։ Այսպէսով, սլաւ մեծ պետութեան հովանւոյն տակ կռուի մտած՝ ռումէն փոքր դաշնակիցը կռիւէն կ'ելլէ իբր Գերմանիոյ բարեկամ, ու անկէ ի վեր այդպէս կը մնայ։

Իր փրկութեանը համար բացուած այդ պատերազմէն ետք, Պուլկարիա վայրկեան մը տեսաւ վերածնիլը իր երազներու Մեծ-Պուլկարիային, տարածուած մինչև Եգէական՝ Սելանիկի դուռները։ Բայց Պերլինի դաշնագիրը, որուն կը նախագահէր Պիզմարք, երկու կտորի բաժնեց Պուլկար բնակչութիւնը։ Ասոնց գրգռութիւնն այնքան մեծ և բարկութիւնն այնքան կայր եղաւ՝ որ իրենց քէնը դարձաւ ընդդէմ զիրենք գրեթէ ոչինչէն դուրս հանող Ռուսիոյ։ Այդ զայրոյթը, Աւստրիոյ և Գերմանիոյ կողմէ վարպետօրէն վառ պահուած, դեռ հանդարտած չէ։ Անկէ ի վեր, չատ մը դէպքեր նշանագրեցին ամէն օր աւելի չեչտուող ճաթատուքին յառաջդիմումը։

Երբ Ալեքսանտր Գ. Զարը ստիպեց Պաթենպերկի իշխանն հրաժարիլ իշխանապետութենէ, գերմանականութեան համար նոր յաղթանակ մը եղաւ, որովհետեւ Սոպրանիէն, հակառուս քաղաքականութեամբ գրաւուած, Սաքս-Գոպուրկ-Կոթայի խորամանկ Ֆէրտինանտն ընտրեց անոր տեղ։

Եւ այդ Գերմանը, որ կաթնած էր հակառուս սթամպուլօվիսթներուն, իր տիրադրժութիւնը քօղարկեց՝ Ռուսիոյ աչքին աղէկ երեւնալով։ Դեռ վերջերս, ինքզինքին Զար տիտղոսը տուաւ՝ չնորհիւ մեծ սլաւ ազգականին, որ իր տեղը, վճարեց անոր ազատութեան փրկագինը՝ զայն ազատելով այն նըւաստացուցիչ հարկէն զոր մինչեւ վերջին տարիներս Պուլկարիա կը վճարէր Թուրքիոյ։

Ասոնք երէկուան դէպքերն են։

Այսօր Գերման Ֆերտինանտը պատերազմ կը մղէ Պուլկարներու ազատարար Զարին դէմ։

Երէկուան դէպքն է նաև Յունաստանի ձերբազատումը։ Դեռ մոռցունքի խորը բուսած չէ 1826 ապրիլ 4ի Անգլօ-Ռուս արձանագրութեան և զայն հաստատող ու ընդլայնող 1827 յուլիսի Ֆրանքօ-Անգլօ-Ռուս համաձայնագրին վրայ։

Այդ միեւնոյն Ֆրանքօ-Անգլօ-Ռուս դաշնակցութի՛ւնն է որուն հանդէպ Յունաստան այսօր այնքան տխուր դիրք մը ունի, և որ Նավարէնն և իր հետեւանքներն ստեղծած է։

Արդեօք Նավարէնը ժամանցումի՞ ենթարկուած է։

Դժբախտաբար՝ մեծ պետութիւնները, որոնք այնքան ներհակ չահեր նկատի առնելու պարտաւոր էին, չէին կրնար օգնել Օսմ. կայսրութեան անդամահատութենէն կազմուած երկիրներուն այնպիսի ընդարձակում մը ունենալ՝ որ վնասէր Պալքանեան հաւասարակշռութեան։

Շատ ճարտարօրէն, Աւստրօ-Գերմանիան օգտուեցաւ երիտասարդ իշխանապետութեանց դժգոհութենէն և չահագործեց անոնց ոխերն ու փառասիրութիւնները։

Պերլինի դաշնագրէն ի վեր՝ Գերմանիոյ մէջ գաղափարները բնաշըրջուած էին։ Drang Nach Osten (դէպի Արեւելք յառաջխաղացում) ճամբայ առած էր։

Յոյներն ալ, միւսներուն պէս, ականջ տուին գերման թելադրանքներուն և գինովցան իրենց երակներուն մէջ ներարկուած ալմանական թոյնով։ Այս յամր ու համբերատար թունաւորումը իր ամբողջ արդիւնքը տուաւ։ Այսօր հազուադէպ է Պալքաններու մէջ մէկը գանել որ չխորհի թէ պետութիւնները զիրենք չուզելով խլեցին Թուրք տիրապետութենէն, սակ իրենց չահերուն և եսասիրութեանց բերմամբ։ Ահա թէ ինչո՛ւ—կը բացատրեն անոնք—ո և է երախտագիտութիւն կրցած չէ տեղաւորուիլ յոյն, ռումէն և պուլկար սրտերուն մէջ։

Այս զգացումներն են որ անգիտակցաբար ներեցին և դիւրացուցին գերման Drangը, որ զիրենք ամենքը պիտի լափէ եթէ գերմանականութիւնը յաղթէ։

Գրաւումը դանդաղ բայց կատարեալ եղաւ, ի վաղուց օժանդակուած ըլլալով քաղաքական, տնտեսական և զինուորական մանրահոգ պատրաստութեամբ մը։ Պալքանեան գահերուն վրայ մի առ մի բարձրացուեցան գերման իշխաններ. զինուորական և առեւտրական համաձայնութիւններ ստորագրուեցան. սեղանաւորական և վարկի հաստատութիւններ բուսան՝ թունաւոր սունկերու պէս։ Հմայելու կամ վախցնելու համար ոչ մէկ միջոց խնայուեցաւ։ Արդիւնքը դրական եղաւ։

Եւ երբ, վերջապէս, Պատմութեան մեծ պահացոյցին վրայ հընչեց ժամը, քան միւս ամենքն ահաւոր, գերմանիկ յարձակման, Դաշնակիցներն, որ երէկ իրենց արիւնն էին թափած Թրքաց զոհերուն ազատագրման համար, սուր կսկիծն ունեցան իրենց կուրծքին վրայ զգալու Պուլկար սուիններուն ծայրը, աչքին տակ այսօր դեռ անտարբեր և վաղը գուցէ ոսոխ Ռումէններուն և Յոյներուն...։

ԽՈՍՐՈՎ ԶՕՀՐԱՊ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԷՔԶԷԼՍԻՕՐ

Էքզէլսիօ՛ր (վե՛ր, աւելի վե՛ր). Լօնկֆէլլօի համբաւաւոր քերթուածին այս տիտղոսը մտքս եկաւ Լոնտոնի «Արարատ» անկլօ-հայկական հանդէսին մէջ կարդալով լուրը իր տեսակին մէջ նորօրինակ նուիրատուութեան մը, զոր Սինկաբուրցի Հայ մը ըրեր է անգլիական բանակին։ Պր. Հ. Ս. Արաթուն, նախկին Ցարութիւնեան մը անշուշտ, Բրիտանական կառավարութեան ընծայեր է սաւառնակ մը, որուն անունը պիտի ըլլայ Armenia (Հայաստան)։

Ու գաղափարներու բնական լծորդութեամբ մը, միտքս գնաց իսկոյն այն չոգենաւին որ «Հայ» (Արմինիըն) անունը ովկիանոսներուն վրայ կը պտտցնէր նաւահանգիստէ նաւահանգիստ և զոր գերման ծովահէնութիւնը ջուրերուն տակը ղրկեց մէկ քանի ամիս առաջ։

Զգացականութիւն ըսէք, «տիրացուութիւն» ըսէք, ինչ կ'ուզէք ըսէք, ես խորհրդանշանի պէս բան մը կը տեսնամ Սինկաբուրցի Հայուն այս նուիրատուութեան մէջ։ Ինծի կը թուի թէ —կրնայ պատրանք մը ըլլալ ասիկա, բայց պատրանքներուն անօգուտ ըլլալը չէ՛ ապացուցուած դեռ — Հայութեան ոգին վերածնունթեան, վերականգնումի, ըմբնեք՝ յարութեան հրաշալի ուժին մէկ նոր նշանակն է որ ցոյց կը տրուի մեզի...,

«Որքան աւելի խորը մխրճեա զինքը, այնքան աւելի վեր կ'ելլայ» ըսած է ժամանակին չեմ գիտեր որ հռովմայեցին նշանաւոր անձնաւորութեան մը համար։

Կը խորհիմ թէ այս խօսքը ճիշդ է նաև մեր ազգին համար...։

Գերմանները «Հայ» անունը ծովային անդունդներուն խորը մխրճեցին, բայց ահա՛ անվեր կ'ելլայ հրաչիւք իմն, այերց մէջ կը բարձրանայ, «Հայաստան» կ'ըլլայ, կը սաւառնի, վաղը պիտի սաւառնի իրենց բարբարիկ լէգէոններուն վերև, հուր և երկաթ տեղալու անոնց գլխուն... «Հայ»ուն վրէժը «Հայաստան»ը պիտի լուծէ։

Մենք Լուսաւորիչին արժանաւոր սերունդն ենք. «խոր վիրապ»ները անկարող են մեզ ընդ երկար բանտարկելու։ Կ'ելլանք, լոյս աշխարհ կ'ելլանք, դէպի կեանք ու ազատութիւն կը բարձրանանք, բոլոր տանջանքներուն ու մահուան բոլոր ձեւերուն հակառակ։ Վե՛ր, միշտ աւելի վե՛ր... Excelsio'r..., ահա՛ ինչ որ պիտի ըսէ վաղը, մեր բարեկամներուն և մեր թշնամիներուն, «Հայաստան» սաւառնակը։

Մ. Ս. ԿԻՒՐՃԵԱՆ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

ՍՈՒԷՏԻԱՅԻՈՑ ՓՐԿՈՒԹԵՆԷՆ

V

ՀԱՆԻՆ

Գաղթողները նաւ առնելու գործողութիւնը իր վերջաւորութեանը կը մօտենայ։ Միայն պետերը և քանի մը կռուողներ կը մնան, որոնք զբաղած են սպաննելու, մոլեգնօրէն, այն վերջամընաց անասունները որ հոս ու հոն կը թափառին տակաւին...։

Բայց ահա՛ հովիտէն վար կուգայ չնչասպառ ջորի մը, որուն սանձէն բըռնած տղայ մը կը քալէ առջեւէն, և որ իր թամբին վրայ կը կրէ, կապուած, մարդկային ծուէն մը, դողդոջուն, ոտքերը արիւնլուայ և անարիւն դէմքը դիակնանման չորցած։

Էրիկմա՞րդ է՝ թէ կին. ոչ ոք կրնայ ճշդել պատասխանել։ Անսահման կարեկցութիւն մը կը լենայ մարդուն սիրտը՝ ի տես այս տարապայման կերպով յուզիչ տեսարանին...։ Կը հարցափորձեմ պետերը, որոնք կ'ըսեն թէ ծեր կին մըն է ան, հարիւրամեայ, որ երկար տարիներէ ի վեր մի-մինակ, առանց ընտանիքի կ'ապրէր այնտեղ, լերան մէկ անկիւնը, ոչ ոք կրնայ ճշդել ըսել թէ ո՞ւր և ինչպէ՛ս։ Այլ եւս կարող չէ խօսելու, կը հեծէ միայն...։ Եւ կ'աւելցնեն.

— Ներողութի՛ւն. զինքը գացինք առինք իր մենաստանէն՝ որպէսզի Թուրքերուն ձեռքը չի մնայ, որովհետեւ անպատճառ կը մեռցնէին ...։ Չենք գիտեր թէ պէ՞տք էր զինք հետերնիս առնել. կրնա՞ր տոկալ այս ալեկոծ ծովուն ցընցումներուն. այս բաներուն չի մտածեցինք, կը ներէ՛ք...։

Կարճ հրաման մը, և մեր կտրիճ նաւազները արագօրէն կը քակեն ու կը բաժնեն զայն ջորիէն, յետոյ ուսերնուն վրայ կը վերցնեն և հազար խընամքով՝ կը տանին դէպ ի նաւակները...։

Անկէ ի վեր՝ տարատմօրէն իմացայ թէ ան մարեր է, առանց ելքի ճրագի մը նման, Բոր-Սաիտի Բանակատեղւոյն հիւանդանոցին մէջ, իրեն հետ տանելով իր կեանքին ո՛վ գիտէ որքա՛ն ցաւագին գաղտնիքը, իր հայ գեղջկուհւոյ, հաւա-

նօրէն հայ հանքի կեանքին՝ որուն զաւակներն ու թոռները [illegible] են այս աշխարհիս կամ միւս աշխարհին մէջ, հալածուած, ցրուած կամ զուցէ զոհուած միշտ միեւնոյն Թուրք բարբարոսութեան կողմէ...: Ինք միայն մնացած էր, իր մէկ դարու բեռան տակ՝ զոր կը յուսար հոն, իր ծնած ու իր միակ ճանչցած հողին վրայ թօթափել ու պառկիլ, և ահա՛ զինքն ալ, այդ վերջին պահուն, Թուրքը կը վանէր, թոյլ չէր տար որ հոն մեռնի...:

Բոլոր առօրեայ ու երկրաւոր էակներուն դժբախտութենէն աւելի, այս մահամերձին տարագրումը չես գիտեր ի՛նչ մը ունէր սրտաճմլիկ...:

ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՐԱԳՐՈՒՄԸ

(Սրտաճմլիկ մանրամասնութիւններ)

Հալէպէն վստահելի աղբիւրէ կը գրուի յուլիս 19 թուականով.

«...Տիգրանակերտ գացողներէն լուր չը կայ, դժողք գացողներուն պէս։ Այնթապի և Քիլիսի գաղթն ալ աղզարարուեցաւ և այս գիշեր 51 ընտանիք Այնթապէն հոս հասան։ Այս երկու քաղաքներու հայ բնակչութիւնը Դամասկոսի Հաւրան գաւառը կը տեղափոխուի (այն գաւառին բնակչութիւնը կիսավայրենի արաբներէ և տիւրզիներէ կը բաղկանայ)։

«Ուրֆայէն ալ թերեւս Տիգրանակերտցի ութ հարիւր հոգի հասնելու վրայ են. Քղիէն, Բաքերդէն բերուածները Րաս-իւլ-Այնէն ուղղակի Դէր-Զօր կը ղրկուին. հիւանդութիւնը համաճարակ է. երկիցս դեղ և նպաստ ղրկուեցաւ, սակայն կաթիլ մը՝ ովկիանին։ 200,000է աւելի են այդ գաւառի գաղթականք։ Հալէպի մէջ համախմբուած են աւելի քան 15,000 հոգի և օր ըստ օրէ հեղեղի պէս կը հասնին։

«Անօթութիւնը հիւանդութեան չափ կոտորած կ'ընէ. Թայինար Հալէպի մէջ գրեթէ կանոնաւորութեամբ կը տրուի (կառավարութեան կողմէ միակ ջնջին նպաստը ամբողջ գաղթականութեան), բայց դուրսերը հաց կ'աղաղակեն։ Կա՛մ Փրկատուի հրաշագործ զօրութիւնը և կամ թագաւորական գանձ պէտք է, որ կէս միլիոն կիլիկեցի, թերեւս նոյնչափ կամ աւելի արեւելեան գաւառներէն գալքները, կարողանան կերակրուիլ Սուրիոյ անապատներուն մէջ։

«Թողունք Ամերիկայի և Եւրոպայի մարդասէրները, ի՞նչ կ'ընեն տարաբախտ, եղկելի և ամերիկաբնակ հայերը. ժամանակ է, որ գաղթականաց հոսանքին պէս՝ նպաստի հոսանքներ կազմուին. աշխարհ տեսած չէ և չպիտի կրնայ տեսնել այնքան արհաւիրք, այնքան թշուառութիւն և կարօտութիւն։ Երուսաղէմի աւերը բաղդատութիւն մըն է հայութեան աւերանաց բաղդատմամբ։

«Կոտորած, բռնաբարութիւն, երկսեռ մանուկներու անհամար առեւանգումներ, գեղանի կանանց և կոյսերու վաճառում, մինչեւ անգամ երեք մէճիտիէի, չի համրուիր և չի պատմուիր։

«... Ո՞ւր են խաչի ընկերութիւնները. խաչին զոհուող ցեղի մը եթէ ձեռք չերկնցնեն, ինչո՞ւ խաչին անունը կ'արատաւորեն։ Վիրաւո՞ր կը փնտռեն. նիւթապէս, բարոյապէս, կրօնապէս և մտաւորապէս վիրաւոր մըն է հայ ժողովուրդը։ Դրամ հասցուցէ՛ք...։ Ի՞նչ ընելու է. խելք չի մնար, արտասուք չի հոսիր մարդու աչքերէն։ Ամեն կողմ, գիշեր և ցերեկ, մերկութիւն, անօթութենէ նուաղում, լաց ու վայնասուն։

«... Հաստատ տեղեկութիւններէ կը հասկցուի, որ Կիլիկիոյ ոչ մէկ գիւղի մէջ մահամերձ հայ մը անգամ չպիտի ձգուի. ի՜նչ անհուն պատիժ։

«Ատանա, Տարսոն, Մերսին ալ պիտի պարպուին. և արդէն Տարսոնէն 40 տունի չափ հասած են Օսմանիէ։ Քիլիսցիներէն բաւական ընտանիք իսլամութիւնը ընդունելու առաջարկ ըրած են տեղական կառավարութեան։»

Յուլիս 28 թուականով կը գրուի նոյն աղբիւրէն.

«Ամբողջ ազգը բնաջնջուելու վրայ է։ Որբանոց չկայ. Տէօրթեօլի որբանոցը կառավարական պէտքերուն յատկացուած է ու որբերը ցրուած։ Հաճընինը վաղուց փակուած է, Հասանպէյլիինը մասամբ. առ այժմ կայ Մարաշինը՝ 100 երկսեռ որբերով, բայց ան ալ պիտի փակուի, քանի որ Մարաշի հայերն ալ պիտի ցրուին, և արդէն աքսորուած է։ Այնթապի և Քիլիսի գաղթումը սկսած է։ Այնթապէն եկած առաջին երկու կարաւանները բոլորովին կողոպտուած էին. մանաւանդ երկրորդը, որ յարձակման ենթարկուած էր, 1 սպաննուած և 12 վիրաւոր ունէր։ Տեղական կառավարութեան դիմումներ եղան. պէտք եղած կարգադրութիւններու շնորհիւ երրորդ կարաւանը թէեւ հանգիստ և ապահով հասած էր Հալէպ, սակայն քիլիսցիներուն պէս դուրս չհանեցին, ուղղակի տարին Դամասկոսի նահանգը և այսուհետեւ գալիքներն ալ, ըլլայ Ատանայէն, Տարսոնէն, Մերսինէն՝ Հալէպ չպիտի հանուին։

«Հալէպի մէջ համախմբուած գաղթականաց սէվքիաթն (տարագրում) ալ շատ խստութեամբ սկսաւ կատարուիլ. կ'ըսուի որ խիստ հրամաններ տրուած են, որ 15 օրէն Հալէպի մէջ գաղթական չմնայ. Իսկէնտէրուն և Պէյլան տեղահանուեցան....

«Եթէ միայն կիլիկեցւոց գաղթումն ըլլար, 400,000էն աւելի պիտի ըլլային թշուառութեան մատնուած հայերու թիւը, բայց արեւելեան նահանգներու հազարաւոր այրիներէն և երկսեռ մանուկներէն զատ՝ Թամզարայէն 200է աւելի այր մարդիկ, Եոզղատէն, Պէլլէրէն գիւղէն քահանայով միասին 52 հոգի եկան։ Հալէպ ճանապարհին ամէնքն ալ կողոպտուած են, հետեւաբար ամէնքն ալ անօթի են, և կառավարութիւնն այս կարգի տարագրելոց, իբրեւ վնասակար անձերու, թային չի տար։ Տեղական ազգային յանձնաժողովը օրական 5—6 խանթար (մէկ խանթարը 120 օխա) հաց կը բաշխէ, բայց ընդհանուր անօթութիւնը չի կրնար մեղմացնել։

«Աղէտին առաջքն առնել անկարելի է. դիմում, աղաչանք, լաց ու ողբ ոչ միայն անզօր են, նաեւ ծաղր ու ծանակ և ծիծաղ կը պատճառեն. եթէ ողջ մնացողները կարելի ըլլայ ազատել, մեծ բան է։ Հազարաւոր մերկեր ու բոպիկներ կան. Ներսէրէն եկած այրերու տոնամանները անգամ կողոպտուած էին. ամէնքն ալ մաշուած, վիրաւորուած և ուռած ոտքերով հասան, դեղ ու դարման տրուեցաւ։ Համաճարակ հիւանդութիւն ալ կայ Րաս-իւլ-Այնէն Դէր-Զօր փոխադրուողներու մէջ. օրական մեռնողներու թիւը 20էն աւելի է։ Անսահման գումարներու, հացի, զգեստի, դեղի, բժիշկի և այցելու հովիւներու պէտք կայ։

«Ուրֆայի համար ալ արիւնոտ լուրեր սկսան հասնիլ. առաջին անգամ 42 երեւելիներ, որոնց մէջ պատուելիներ, քարոզիչներ, նաեւ առաջնորդը՝ նահատակուած են։ Անկէ վերջ 17 հոգիի համար ալ ըսուեցաւ։ Տիարպէքիրի սպանդանոցը սկսաւ ծաւալիլ, կը մօտենայ Հալէպի սահմաններուն. աղօթքները սպառեցան, սրտերը հալեցան, լսող, հասկցող չկայ ոչ երկրի վրայ, ոչ երկինքի մէջ։ Դրամ հասցուցէք, Դէր-Զօրի տանակ հազարաւոր հայերը անօթութենէ և հիւանդութենէ կը ջարդուին։

«Վերջին պահուն իմացանք առօրեայ աղբիւրէ, թէ Մարաշէն 15—20 տարեկան բոլոր այրերը Այնթապ ղրկած են դէպի Դէր-Զօր փոխադրելու համար. կը վախցուի որ ասոնց կեանքը վտանգի ենթարկուի։

«Երէկ երեկոյ ալ Սվազի և Կարնոյ շրջակայքը գտնուող գիւղերէն 2000ի չափ այրի կիներ և որբ տղաքներ հասան հոս. Տղայոց տարիքը 11ը չանցնիր. ճանապարհին առեւանգուած աղջիկներ ու տղաքներ ալ կան, ասոնց ապրելուն հնարաւորութիւն և յոյս չկայ. անդարմանելի դարմանի կը կարօտին։ Ասոնք ալ Արաբիոյ անապատները պիտի ղրկուին»

(Մշակ) (Պալեանեան մամուլ)

«ԱՐԵՒ» ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

Կը ծախուի Նախ. Տ. Աւետիսի Գրախանութը՝ Շարա Նուպար, և Տ. Մ. Ս. Թէքփէթլեանի Մխալաճառատունը՝ Շարա Մուսքի։

ՔՈՒՐՏ ՑԵՂԱՊԵՏԻ ՄԸ
ՆԱՄԱԿԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Թիֆլիս, 6 նոյեմբերի

Խնդրում եմ «Մշակ» լրագրի յարգելի խմբագրութեան՝ տեղ տալ իմ հետեւեալ նամակին։

Ինձ յայտնեցին, որ մի քանի ժամանակից ի վեր հայկական մի քանի լրագիրներ, խօսելով իրանց եղբայրակիցների կոտորածի մասին Թիւրքիայում, խառնել են և իմ անունը։ Կամենում եմ հաւատալ, որ այդ արուած է սխալմամբ, առանց դիտաւորութեան։ Սակայն պարտք եմ համարում ծանուցանել հասարակութեան, որ ոչ միայն ես չարիք չեմ հասցրել հայերին, այլ օգնել եմ նրանց բազում անգամ, երբ առիթ է ներկայացել։

Առաջինը Սպայիմէն Ավլյուում ես փրկել եմ 154 հայեր—տղամարդ, կին և երեխայ—որոնք փախել էին Ախորիք գիւղից. Նրանց խնամելուց և կերակրելուց յետոյ, ես ուղարկեցի նրանց Բէշիրիկի վանքը՝ հեծած ձիերի վրա և պաշտպանւած իմ ձիաւորներով։ Երկրորդ անգամ, իմ վերջին արշաւանքի ժամանակ Շատախ, հարաւ-արեւմուտքում, ես պատահեցի իմ ճանապարհի վրա հայ և ասորի փախստականների, որոնք հետեւեցին ինձ ամենայն վստահութեամբ։

Այս ես յանձնարարեցի Բոհթանի քիւրդերին ոչ մի չարիք չը հասցնել քրիստոնեաներին, իսկ Երտօշի քիւրդերը յանձնեցին իմ ձեռքը Խօմար գիւղի հայերին, որոնց ես ուղարկեցի Շատախ։

Վերջապէս Վանից հեռանալու ժամանակ ես դրի իմ ձիերը քաղդէական եպիսկոպոս Մօննա սրբազանի, նրա հետեւորդների, Կարապետ Այճեանի (Վանի վճռաբեկ ատեանի նախագահ), պարոն Լեւոնի և իր եղբօր (թարգմաններ անգլիական և ֆրանսիական հիւպատոսարանների), ինչպէս և նրանց ընտանիքների —այս ամենը թւով 40 հոգի—տրամադրութեան ներքոյ։

Իմ կարծիքն է, որ ամէն մի կոտորած առաջ է բերում նոր վրէժխնդրութիւն, ուստի և ես խորհուրդ եմ տալիս քիւրդերին և հայերին միմեանց չարիք չը հասցնել, եթէ կամենում են հասնել իրանց նպատակին։

Ընդունեցէք, յարգելի խմբագիր, իմ խորին յարգանաց հաւաստիքը։

Ապդիւլ-Րազաք Եզդանշէր

Բաց նամակ Աբդիւլ-Րզաք Եզդանշէրին

Հարա ախլ հարա սարր մըն,
Դայիրօֆ խարաբ էր մալա մըն (*)
(Քիւրդ. առած)

Բէ՛յ,

Մենք հայերս՝ լմնցանք այլեւս Հայաստանի մէջ հայերուն լմննալէն վերջ՝ լմննալու կարգը որու որ կուգայ դուք ամենէն լաւ գիտէք...:

Ձեր նամակին («Մշակ» թիւ 222) վերջաբանն էր՝ «... ուստի ես խորհուրդ եմ տալիս քիւրդերին և հայերին միմեանց չարիք չը հասցնել, եթէ կամենում են իրենց նպատակին հասնել»։ Այս խորհուրդը կուտաք հայ մամուլին ձեզ ի զուր տեղը մեղադրելուն առթիւ։ Արդեօք ուշ չէ՞ այս խորհրդատուութիւնը։

Բէ՛յ, այս օրերը հայասէրներ երեւան եկած են Եւրոպայի մէջ, թիւրքահայութեան կոտորածին մէկ տարի յետոյ՝ առաջքը առնելու համար, ինչպէս և դուք խորհուրդ կուտաք, որ այլեւս քիւրդերն ու հայերը իրարու չվնասեն։ Բայց որո՞ւ կուտաք խորհուրդը... այն հայերո՛ւն՝ որ այսօր այլեւս Հայաստանի լեռներու ու խորերու մէջ իբրեւ կմախք ցրցրուած են քիւրդերու և ասկեարներու ոտքին տակ... խորհուրդ կուտաք հայո՛ւն, ա՛յն ցեղին, որուն ոգին ու ծուծին մէջ խըմորուած էր համերաշխ գործակցութիւն մը. խորհուրդ կուտաք հայուն, որուն միակ իղձերն եղած է՝ իրեն հետ տանջուող և Թիւրք գաժան կառավարութեան կոյր գործիք եղող քիւրդը ուղղութեան բերել...:

Բէյ էֆէնտի, այս խօսքերը կը գրեմ մանկութենէս ի վեր զուտ հայ և քիւրդ ցեղերով շրջապատուած զանազան վայրերու տաժանելի կեանքը տեսնելէս յետոյ. գպրոցներու մէջ, գործի մէջ քիւրդ ընկերներ, մեծամեծներու զաւակներ բարեկամ ունենալէս յետոյ. Պոլսոյ և այլ տեղերու քիւրդ քլիւբի շարժմանց մօտէն իրազեկ և անոր անդամոց հետ երկար-բարակ խօսակցութիւններ ունեցած ըլլալէս յետոյ. վերջապէս այն պահէն յետոյ, ք քիւրդ ցեղն իմ ցեղս (որոնք միասին ապրած են միշտ) զարկաւ. Ներեցէք, որ անգամ մըն ալ ըսեմ, թէ քիւրդ ցեղը կոյր գործիք ըլլալով իսկապէս զինք հալածող Թուրքին՝ զարկաւ իր բարեկը տանջւող քեռվէ հայուն. քիւրդերը վերջացուցին հայերը Հայաստանի մէջ. Առիկա սաթայէլ երիտասարդ-թիւրք կառավարութեան ներկայացուցած տրամային առաջին արարուածն էր. հիմա երկրորդ արարուածը՝ ես տարակոյս չունիմ՝ դուք ներքնապէս գիտէք արդէն թէ որո՞ւ հետն է....

Վերջապէս, բէ՛յ, «Մշակ»ի միջոցաւ դուք ձեր խորհուրդը կուտաք, ամէն բան ըլլալ լմննալէ վերջ, ըսել կ'ուզեմ տունըներնիս աւրուելէ վերջ....

Սակայն վստահ էք անշուշտ դուք, որ աշխարհի վրայ եթէ մէկ հայ ալ մնացած ըլլայ, դեռ դէթ չի գիտեր ըսելը «Հէր չի պատապատոը(**)...:

Ապացոյցները թուելու տեղը չէ. հայերը միշտ ի սէր համերաշխութեան համբուրած են յաճախ այն ձեռքը՝ որ ամենախորունկ վէրքը խոցած է նոյն իսկ իրենց. Հայերը մոռցան 1895-96ը, 1909ը և ուրիշ յաճախադէպ դէպքեր։ Սակայն այդ բոլոր մոռացումները օգուտ չըրին դժբաղդաբար։

Այս վերջինը անոր համար միայն, որովհետեւ քիւրդին խելքը՝ ինչ որ վերջը պիտի գայ՝ նախօրօք հայու համերաշխութեան առեն չի գար։

Ժամանակն ու պարագաները այսքան ներեցին որ գրենք.

Ի սրտէ համերաշխաբէր՝

Գաղթական մը

(*) Մինչեւ որ խելքս գլուխս եկաւ, կարկուտը աւրեց արդէն իմ տունը:

(**) Ինչ որ պիտի ըլլայ թող ըլլայ. կամ «ակն ընդ ական» առածին համիմաստ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՇՈՒՐՋ

Լորտ Քիչնէրի պաշտօնը. — Կիրակի մէջ վերջերս իր արտասանած ճառին ընթացքին՝ Անգլիոյ նախարարապետը Պ. Աս‍քուիթ հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ Լորտ Քիչնէրի պաշտօնին մասին.

«Կարեւոր եղելութիւն մը պատահեցաւ յորմէհետէ խօսք առի, շաբաթ մը առաջ, Երեսփ. Ժողովին մէջ։ Կ'ուզեմ ակնարկել այն պաշտօնին զոր ըստանձնեց պատերազմի նախարարը, Դարտանէլին չորեքշաբթի նիստին օրը, և իր պաշտօնակիցներուն խնդրանքովը (ծափեր)։

«Լորտ Քիչնէր նախ և առաջ Բարիզ գնաց, ուր կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախարարապետին և պատերազմ. նախարարին հետ. Բարիզէն՝ Լորտ Քիչնէր շարունակեց իր ճամբորդութիւնը մինչեւ... ի՞նչպէս ըսեմ. (ծիծաղներ)։ Գիտեմ թէ ինձ պիտի ըսուի որ կառավարութեան վատթար ու գէշ ներշընչուած գործելակերպին համաձայն՝ հշմարտութիւնը կը ծածկեմ և ազգին աչքերը կը կապեմ (ծիծաղներ), բայց... Լորտ Քիչնէր շարունակեց իր պաշտօնը (Բուռն ծիծաղներ և ծափեր)։ Մենք հեռացանք — զոնէ ամէնքս ալ այդպէս կը յուսանք— շատ կարճ ժամանակի մը համար միայն։

«Մեկնեցաւ՝ որպէսզի մօտէն և մեր ու մեր դաշնակիցներու ներկայացուցիչներուն հետ միասին, հսկէ պատերազմի արեւելեան թատերաբեմին կացութեան վրայ։ Ան իր հետ տարաւ լիակատար վստահութիւնը իր դաշնակիցներուն և կը խորհիմ նաեւ, իր հայրենակիցներուն (ծափեր)։

«Ան իր հետը տարաւ մեծ զինուորի և մեծ վարչագէտի իր հեղինակութիւնը, առանց հաշուելու այն մանաւոր յատկութիւնները զոր իրեն կուտան մինչեւ հիմա երբեք չգերազանցուած ծանօթութիւն մը ու իր փորձառութիւնը Արեւելքի վերաբերեալ ամէն բանի մասին։ Ամէն պատճառ ունինք հաւատալու թէ այս պաշտօնը մեր բոլոր դաշնակիցներուն կատարեալ հաւանութիւնը կը վայելէ։»

Սըր Չարլզ Մընրօ. — Տարտանէլի բրիտանական զօրաց նոր հրամանատարը՝ Սըր Չարլզ Մընրօ, իր վրայ խօսիլ և գրել տալու բոլորովին հակառակ է։ Այս է պատճառը որ շատ մը Անգլիացիներ զարմացան միաժամանակ թէ՛ իր անունը և թէ իր անուանումը լսելով։ Այսուհանդերձ, Անգլ. բանակին ամենէն նշանաւոր պետերէն է։ Ծնած 1860ին, բանակը մտած 19 տարեկանին, առաջին անգամ 1879—80ին պատերազմած է Հնդկաստանի հիւսիս-արեւմտեան սահմանագլխին վրայ. յետոյ գտնուած է Թիրահի արշաւախումբին մէջ և Թրանսվալի պատերազմին՝ Օրակարգի յիշատակութեան արժանացած է։ Տարի մը առաջ Ֆրանսայի ճակատին վրայ կը կռուէր և մին եղաւ անոնցմէ որ Գերմանացւոց Բարիզի վրայ խուժումը ետ մղեցին։ Ցիշատակուած Սըր Ճօն Ֆրէնչի հեռագիրներուն մէջ՝ էնի ճակատամարտին, ան տեղակալ-զօրավար և ապա զօրավար անուանուեցաւ։ Դաշնակից բանակներուն ամենէն կարող մասնագէտ զինուորականներէն է բաղդատական հրետանիի գիտութեան մէջ։

Զօրավար Մառուան. — Ֆրանսայի հերոսը որ վիրաւորուած կը դարմանուէր, Սեւէնի քաղաքապետին գրած նամակի մը մէջ կ'ըսէ.

«Կը յուսամ ռազմաճակատին վրայ, հրամանատարութեան պաշտօնիս մէջ, վեց շաբաթէն իմ տեղս գրաւել, որովհետեւ այսպիսի ատեն մը, մարդ մեռնելու իրաւունք ունի, բայց ո՛չ հիւանդ ըլլալու։»

Վոլթեռ եւ Թուրքերը. — Տանըրուբերորդ դարուն, Ֆրանսացի մը՝ Պառոն տը Թոթ, որ վերակազմած էր Թուրք նաւատորմը, ամրացուցած և զինած Տարտանէլը և Սուլթան Մուսթաֆայի կողմէ փաշայութեան տիտղոսն ստացած էր, Վոլթեռի կը ղրկէ իր «Յիշողութիւններ Թուրքերու վրայ» գիրքը, որուն համար հետեւեալ պատասխանը կ'ստանայ Ջատիկի հեղինակէն.

«Բոլոր սրտովս Ձեզի շնորհակալ եմ Թուրքերուն վրայ Ձեր գրած մանրամէպերուն համար. բայց որքան ալ ախորժ տարածած ըլլաք այս թաթարներուն մասին Ձեր ինծի ըսածներուն վրայ, ես միշտ վշտացած եմ զանոնք Որփէոսի և Հոմերոսի երկրին տէրը տեսնելով։ Ձեր սիրելի ժողովուրդ մը որ միայն քանդող եղած է և թշնամի է արուեստներու:»

Ականջը խօսի Լոթեններուն, Ֆառէրներուն և բոլոր թրքասէրներուն. Վոլթէռի (հինը) կարծիքն իրենցինէն բաւական տարբեր է...: Վ.Ի.Թ.

ԹԱՏՐՈՆ ԲՐԷՆԴԱՆԻԱ

28 Նոյ. 1915 Կիր. կէսօրէ վերջ ժ. 3.30ին

Ընտանեկան թէյ ցերեկոյթ

Նախաձեռնութեամբ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՂ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ

(Ս. Դ. Հ. եւ Հ. Ս. Ռ. Կ.)

Ի նպաստ Հայ Կամաւորական գործին

(Ճոխ յայտագրով)

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ ՊՕՐ-ՍԱՅԻՏԻ ՄԷՋ

Մեր թղթակցութիւնը ուշ առեն ստացուած ըլլալով՝ պիտի հրատարակենք յաջորդ թիւով:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ ՄԸ ՍՈՒԷԶԻ ՎՐԱՅ

Գահիրէ, 24. — (Պաշտ.) Նոյեմ. 22ի գիշերը ձիաւոր պզտիկ զօրաբաժին մը Քանթարայէն մեկնեցաւ, դէպի Ջրանցքի շրջանը յառաջացող թշնամի ջոկատ մը վանելու համար։ Հնդիկ հեծելազօրաց գունդ մը նոյ. 23ի առտուն անոր հանդիպեցաւ, որու վրայ թշնամին իւրաքանչիւրը 50ական հոգինոց երկու խումբի բաժնուելով կրցածին չափ շուտով նահանջեց։ Մեր հեծելազունդը երկու խումբերէն մին 7 մղոն հեռաւորութեան մը վրայ հալածելով անոնցմէ 7 հոգի սպաննեց և 12 հոգի գերի բռնեց։ Հնդիկ մը սպաննուեցաւ։ Միւս խումբը յաջողեցաւ անվնաս փախչիլ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՀԱՅՈՑ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

(Սեփական թղթակցութիւն)

Կալկաթայէն պատահական թղթակից մը հետեւեալը կը գրէ մեզ Նոյ. 4 թուականաւ.

«Տաճկաց կողմէ Հայոց վրայ ի գործ դրուած աննման բարբարոսութեանց լուրը հոս համնելով՝ ի խոր խոցեց Հնդկահայերուն սիրտը։ Անոնք այս կացութեան հանդէպ որոշեցին չուտափոյթ օգնութեան հասնիլ, և անմիջապէս ժողով գումարելով՝ վճռեցին չխնայել իրենց հազարները։ Ամէն անձ տուաւ իր կարողութեան չափով, որով իսկոյն մօտ 70,000 րուբլի հաւաքուեցաւ։

«Անկէ զատ, տեղւոյս Տէր Գարեգին քհնյ. Կերակոսեանը, նոյնպէս չխնայելով իր ջանքերը, դիմեց այս ու այն Անգլիացիներուն և կարողացաւ քիչ ատենէն մօտաւորապէս 20,000 րուբլի հաւաքել։ Այսպէսով՝ տեղւոյս մէջ հաւաքուած ամբողջ գումարը կ՚ընէ 90,000 րուբլի, որուն կէսը արդէն ուղարկուած է իր նպատակին և միւս կէսն ալ պիտի ուղարկուի։ (1 ռուբլին կ՚արժէ Ֆր. 1.65)

«Արդեօ՞ք Եգիպտահայութիւնը, որ Թուրքիոյ չարչարուող Հայութեան աւելի մօտ է և աւելի սերտ կապերով կապուած է, ո՞րքան աւելի կ՚զգայ անոր այս ցաւը և կ՚օգնէ անոր. արդեօք Եգիպտոսի մեր Հայ քահանաներն ալ, որ նոյնպէս Թրքահայեր ըլլալու են, չե՞ն ըրած նոյնը ինչ որ ըրաւ այստեղի Տ. Գարեգին քահանան, արժանանալով ամբողջ ազգին շնորհակալութեան և օրհնութեան։ (Այս կամա՞յ թէ ակամայ ենգանութիւնը այնճան սուր է՝ որ երէ իիչ մը զգայնութիւն ունենէ դեռ՝ մեր մորերը պէտք է արիւնին խարազանի այս ծաչուն հարուածին ցակ... Ծ. Խ.)

«Ինչ որ ալ ըլլայ, կ՚արժէ սակայն որ երբեւ Թրքահայ մը մեր սրտաբուխ երախտագիտութիւնը յայտնենք հեռաւոր Հնդկաստանի մայրաքաղաքին Հայ ժողովրդեան և ի մասնաւորի իր արժանաւոր քահանային, որուն նման քահանաներ կը մաղթենք որ շատ ըլլան մեր բազմակարօտ ազգին մէջ։

Սմբատ Յակոբեան

Սիմբրիւէն ալ 5 նոյ. թուակիր հետեւեալ նամակը ստացած է Տ. Վ. Մալէզեան.

«Անցեալ տարի Հոկտեմբերին, մենք կիլիկեցի ոչ-զինուորական չորս հայ բժիշկներս, Թուրք կառավարութեան կողմէ բռնի մինչև Պաղեստին բերուած էինք՝ Պաղեստին անապատներու մէջ «Թիւրք բանակ» անունը կրող Թիւրք և արաբ ասպատակախումբերէ կազմուած խումբի մը մէջ զինուորական բժշկութիւն ընելու։ Ութ ամիս մեզ ամէն տեսակ անարգանքներով և տառապանքներով տանջ ամսականի չարաչար աշխատցնելէ վերջ, բոլոր հայ զինուորները Ջարդելու հրամանը ընդունուած օրը, Տէրը օգնութեան հասաւ, Անգլիական քաջարի բանակը յարձակելով Թիւրք և արաբ խումբերին վրայ՝ բոլորովին ոչնչացուց զանոնք, և մենք գերի ըլլանք, ազատուելով զազան Թիւրքերու ձեռքէն։ Մեզ հոս Հնդկաստան բերին, Սիմբրիւր անունով գեղեցի մը մէջ կ՚ապրինք։ Փառք Աստուծոյ մենք և զինուորները ողջ և առողջ ենք, և գոհ ենք Անգլիական կայսերական կառավարութեան մեզ ցուցուցած լաւ վարմունքէն։

«Հինգ ամիսէ իվեր հոս պարապ տեղ կ՚ապսենք, մանաւանդ ամէն օր կը կարդանք անգլիական թերթերու մէջ մեր ընտանիքներու և Թրքահայ եղբայրներու բարբարոսաբար ջարդուիլը. մեզի համար անկարելի է այլեւս հոս ձեռնունայն նստիլ և սպասել. խեղճ ազգս հոգեվարքի մէջ է. ով որ հայ չէ, հայութենէն չզգար. այրիներ, որբեր, որբուհիներ և քանդուած օճախներ մեզ անհամբեր կ՚սպասեն. պէտք է չուտով օգնութեան հասնինք մեր ձեռքէն եկած ամէն միջոցներով ցաւերը ամոքելու։

«Ջերմ կը դիմենք յանուն Հայութեան որ հաճէիք Վսեմ. Պօղոս փաշայի միջոցաւ դիմելու Անգլիական կայսերական կառավարութեան մօտ որ մեզ կովկաս ղրկէր (չորս հայ բժիշկ և հարիւր հայ զինուորներ). ամէնքնիս ալ պատրաստ ենք առաջին առթիւ մեկնելու կա՛մ Պարսկաստանի և կամ Վլատիվոստոքի ճամբով. մենք հոս մեր խղճմտանքի ցաւերէն բարոյապէս ամէն օր կը մեռնինք. երթանք, հասնինք շուտով օգնութեան։

«Անհամբեր սպասելով ձեր նամակին՝ մնամ խորին յարգանքներով

Տոքթ. Գ. Քէշիշեան

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ԱԶԳ. ՇԱՀԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Վսեմ. Պօղոս Նուպար փաշա ստացած է հետեւեալ նոր նուիրատուութիւնները Ազգ. Հիմնադրամի Ընդհ. Հանգանակութեան հաշւոյն.

Սան-Բաօլի Հայ գաղութ (Պրազիլիա) Ֆր.	330.60
Մարսիլիոյ Հանգ. Մասնախումբ	3405
«Արև» լրագրի Հանգանակութիւն «Ազգ. Գոյութեան կռուին համար»	1406.5
Օր. Խաթի Լ. Սանտէրըըն	100.
Համագումար՝ Ֆր.	5241.10

Ն. Վսեմութիւնը 4000 րուբլի ղրկած է Վեհ. Կաթողիկոսին՝ յանձնուելու համար Վանի կառավարչին, յօգուտ քաղաքի մելեսին։

(Գ. ցուցակ Մարսէյլի)

Տեարք՝ Ֆրանք

Մ. Թէքէեան 500, Ս. Կիւմչեան 500, Սահաթճեան եղբ., Ոմն, Յ. Տօնիկեան՝ 300ական, Յ. Պալթաեան, Յ. Ս., Գ. Հայրումեանց 200ական, Յ. Չ., Գ. Աստուածատուր, Կ. Սրապեան, Այրի Տիկ. Թիւրապեան, Մ. Տէր Սթեփանեան՝ 100ական, Պ. Սողոմոնեան, Մ. Տ. Մ., Mr. Soncino, Տիկ. Մուրատեան, Փ. Գ. Ա. Պօլօեան եղբ. (Ալժէրի), Մ. Մինասեան 50ական, Գ. Յ. 20, Կ. Սէլեան 20, Մ. Տէր Սարգիսեան (Իրանտոնգ) 15, Տիկ. Գայթանճեան 20, Հրէայ մը 10, Mr. J. Arochas 10, Յ. Գրիգորեան (կամաւոր) 5, Ա. Գալիկեան (կամաւոր) 5։

Գումար՝	3405
Ա. և Բ. ցուցակին գումարը	2820
Համագումար՝ Ֆր.	6225

ԱԶԳԱՅԻՆ-ՏԵՂԱԿԱՆ

Տեղւոյս Թաղ. Ժողովը եօթը անդամէ պէտք է բաղկանայ, մինչ ամիսներէ ի վեր ան կը գործէ հինգ հոգիով միայն... գէթ անուանապէս իր պաշտօնավարութեան շրջանը դեռ տարիէ մը կը լրանայ ու ոչ ոք միջոցն կ՚անցընէ լրացընել անոր կազմը։ Երբ կ՚ըզր. Թաղ. Ժողովի 14 անդամներէն 3ին պակսիլը կը պարտադրէ անմիջական ամբողջացում, 7 հոգինոց Թաղ. Ժողովէ մը 2 հոգիի պակսիլը առաւելապէս այդ պահանջքը կը դնէ, Թուարանական չատ պարզ հաշիւով մը։ Թեմական Ժողովոյ դիւանին լուրջ ուշադրութեանը կը ներկայացնենք այս կարեւոր խնդիրը։

«Միջs Պ.Վ.Աղնաւորեան.» — Սրբազան Հայրը ճշգում մը գրեր է «Արեւ»ին, «Արեւ»ը զայն չէ հրատարակեր և Պ. Աղնաւորեան տողերը մէջտեղ կը հանէ «Յուսաբեր»ի մէջ՝ կարգ մը խօսքերով, որոնք... վերմակի տակ չեն ծածկուիր, ու հրաւիրելով որ հրատարակեմ այդ նամակը...։ Հանրային գործի մէջ հրապարակութեան տարրերին՚կ ձեւ մըն է աս որուն առաջին անգամն է որ կը հանդիպիմ, բայց որուն ի պատասխան՝ կ՚ըսեմ թէ Սրբազանը, այո՛, անձնական նամակ մը գրեց ինծի, բայց միեւնոյն ատեն կրկին ու կրկին խնդրեց ինծմէ որ զայն հրատարակեմ իրեն և Պ. Աղնաւորեանի գոհացում տալու, խնդիրը անուշ տեղը կապող բացատրողականով մը։ Ասիկա չէի կրնար ընել. ատոր համար՝ ըսի Սրբազանին որ իր նամակը անձնականէ պաշտօնականի վերածէ, զոր այն ատեն պատրաստ էի հրատարակելու՝ անշուշտ պատասխանն ալ միասին։ Սրբազանը չըրաւ ասիկա, յանցանքը իմս չէ, և Պ. Աղնաւորեան, որ Սրբազանին վերարկուին փէշերուն տակ ապաստաններ էր, հիմա բացը կը մնայ կարծես ու հրապարակաւ, վերմակներուն հետ այդ վերարկուն իր վրայ քաշել կը փորձէ նորէն։ Կ՚երեւի իրեն հաճոյք կը պատճառէ որ իր վրայ խօսուի։ Այսքանը կը բաւէ սակայն։

Վ. Թ.

Ի գիտութիւն կը ծանուցանենք բարեպաշտ ազգայնոց թէ Bor-Սայիտի Կիլիկեան հայ գաղթականներու հոգեւոր պաշտօնեաներէն Արժ. Տ. Աբրահամ քհնյ. Տէր Գալուստեան որ Սելեւկիոյ շրջանի Առաջնորդական փոխանորդ էր և այժմ քաղաքս կը գտնուի, Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ մերձակայ կիրակի օր, 28 Նոյ. տեղւոյս Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցւոյն մէջ։

Ս. Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐԵՐ

Սերպիական ճակատէն

Լոնտոն, 24. — Սերպիոյ պատերազմ. նախարարը Սելանիկ հասաւ Դաշնակից զինուորներու հրամանատարներու հետ խորհրդակցելու համար։

Լոնտոն, 24. — Սերպ կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց իմացնելով թէ Սերպերը Տիփոլկաձ լերան մէջ Պուլկարները պարտութեան մատնելով անոնցմէ 5 թնդանօթ գրաւած են։ Ոչ պաշտօնական լուրերու համաձայն Սերպերը Պուլկարներուն յաղթած են Մանասթրէն 12 քիլոմէթր հեռու գտնուող գիւղի մը մէջ։ Պուլկար կորուստները, մեռեալ, վիրաւոր և կորսուած, 10,000 հոգիի կը հասնին։ Մօք.

Լոնտոն, 23. — Դաշնակիցները Սերպերուն ուտելիք կ՚ուղարկեն և զանոնք կը պարենաւորեն կարելի եղած միջոցներով։ Մօք.

Լոնտոն, 24. — Գերմանացիք կ՚ընդունին թէ Սերպ բանակը տակաւին 150,000 հոգիէ կը բաղկանայ։ Մօք.

Լոնտոն, 24. — Պուլկարները Դանուբի մէջ երթեւեկող չոգենաւներուն դէմ Ռուս օդանաւներուն կողմէ յարձակումի մը կ՚սպասեն։ Մօք.

Սելանիկ, 24. — Սերպերը Մանասթըրը պարպեցին։ Սակայն ոչ մէկ լուր կ՚իմացնէ թշնամւոյն հոն մտած ըլլալը։ Այսուհանդերձ Սերպերուն բուռն յարձակման լուրը միջոց մը պիտի արգիլէ դէպ ի քաղաք յառաջանալը Պուլկարներուն, որոնք պիտի ստիպուին Մանասթըրի վրայ քալող իրենց զինուորներէն մաս մը դէպ ի հիւսիս ուղարկել։

Լոնտոն, 24. — Ռումէն կառավարութիւնը մերժեց պատասխանել այն գերման զեկոյցին որով կը պահանջէր Գերման պատերազմ. նաւերու Դանուբէն և Սեւ ծովու մէջ ռումանական եզերքներէն անցնիլը։ Մօք.

Լոնտոն, 24. — Ֆրանս. պաշտօն. զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Ֆրանսացիք կը զեկավարեն Սերպ բանակները։ Զեկոյցը կ՚աւելցնէ թէ Սերպերը կը շարունակեն նահանջել՝ Դաշնակիցներուն միանալու համար։ Մօք.

Լոնտոն, 24. — Կ՚ըսուի թէ Ֆրանսացիք և Անգլիացիք Պալքաններու մէջ այնպիսի գործողութիւններ կը պատրաստեն որոնք թշնամին յանկարծակիի պիտի բերեն։ Մօք.

Լօզան, 11. — Ըստ «Կազէթ տը Վօժ»ի Անգլիացիք կը պատրաստուին Սելանիկ-Տէտէաղաճ երկաթուղւոյ գծին տիրելու։

— Զանազան առթիւ մեկնութիւններ տրուեցան, կ՚ըսէ «Մուքաթամ», Դաշնակիցներու Սելանիկ ցամաք հանած զինուորներու քանակութեանը մասին և մենք ալ փրանս. և անգլ. մամուլին հաւաստումներուն համեմատ տեղեկացուցինք թէ Դաշնակիցներու Սելանիկ ցամաք հանած զինուորներու թիւը օրական 5000 հոգիի կը հասնի։ Անգլ. լրագիրներու մէկ ուրիշ գնահատութիւնը որ գերման լրագիրներէն ալ հաստատուած է կ՚ըսէ թէ Դաշնակիցները մինչև նոյեմբերի առաջին չաբթուն 300,000 կռուող ցամաք հանած էին Սելանիկի մէջ, որոնց մէկ մասը Սերպիա մտած, իսկ չատերը Սելանիկ մնացած են։

Լոնտոն 24. — Կ՚երեւայ թէ Գերմաններ Պուլկարներուն արգիլեցին դէպի Մանասթըր և շրջակաները յառաջանալ քաղաքական պատճառներու համար։

Ամսթերտամ, 23. — Զեկոյցը որուն կերպով կը յիշատակէ թէ Պուլկարները ծայրայեղօրէն յամառ դիմադրութեան մը կը բաղխին արեւել. և հարաւ.արեւելեան կողմերուն մէջ։

Յունաստան

Լոնտոն, 24. — Յունաստան քիչ ատենէն իր պահեստի զինուորներէն հինգ կարգ պիտի արձակէ։ Մօք.

Աթէնք 25. — Դաշնակիցներուն հաւաքական զեկոյցը երէկ կէսօրին տրուեցաւ. բարեկամական ոճով մը խմբագրուած է և կը պահանջէ հաստատել այն ապահովութիւնները զոր յոյն կառավարութիւնը արդէն տուած էր ի մասին Յունաստանի մէջ գտնուող դաշնակից զինուորներուն։ Հ.

Աթէնք, 25. — Հելլէն կառավարութիւնը Դաշնակից տէրութեանց դեսպաններուն զեկոյց մը տուաւ ի պատասխան Դաշնակիցներու կողմէ երէկուան դիմումին։ Այս զեկոյցով կը հաւանի պահանջուած ապահովութիւնները տալու։ Հետեւաբար նաւարկութեան դէմ դրուած դժուարութիւնները վերցան։

Լոնտոն, 24. — Բարիզէն կ՚իմացնեն թէ ըստ ամենայն հաւանականութեան Պ. Ռալլի վարչապետ Պ. Սքուլուտիսի տեղը պիտի անցնի։ Մք.

Արեւելեան ճակատէն

Բեթրոկրատ, 24. — (Պաշտ.) Սվանթէն լճին հիւսիսակողմին մէջ Գերման առաջին գծի խրամները գրաւեցինք։ Տըվինսքի հարաւ-արեւմտեան կողմը փախուստի մատնելով մնացեալը ամբողջ անցուցինք և 180 գերի բռնեցինք։ Թըրամպլօվլայի արեւմտեան կողմին մէջ Աւստրօ-գերման յարձակողական մը կասեցուցինք։ Հ.

Լոնտոն, 24. — Ռուս պաշտօն. զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Ռուսք՝ Տվինսքի արեւմտեան կողմը Գերմանացիներէն խրամ մը գրաւած՝ և Սթիրի եզերքներուն վրայ 200 գերի բռնած են։ Գերմանները Սթրիբայի եզերքներուն վրայ իրենց յարձակողականը դադրեցուցած են։

Բեթրոկրատ, 24. — Ռուս թորփիլանաւեր Վինտաուի մօտ գերման յածանաւ մը թորփիլահարելով ընկղմեցին։ Ասիկա 3000 թօննոց հետազօտիչ-յածանաւ մըն էր և զինուած էր 4 բթաչափնոց 4 թնդանօթներով։ Ծովամարտը խիստ կարճ տեւեց ռուս. թնդանօթներուն ճիշտ նշանառութեանը պատճառաւ։ Գերման յածանաւին 200 նաւաստիներէն 20 հոգի միայն ազատուեցան։ Անրմ.

Լոնտոն, 24. — Ձարը քիչ ատենէն Ռէնիի մէջ կ՚սպասուի, Պէսարապիոյ հիւսիսային մասին զօրանոցներուն մէջ գտնուած Ռուս զինուորները աչքէ անցընելու համար։ Մօք.

Արեւմտեան ճակատէն

Բարիզ, 24. — Առաւօտուն հանդարտութիւն կը տիրէր բովանդակ ճակատին վրայ, բացի Վէօվրի մէջ Պրիւլէ անտառէն, ուր թշնամին ապարդիւն կերպով մէկ քանի հեղձուցիչ ռումբեր արձակեց։ Կէսօրէ վերջ հրետանիի գործողութիւններ՝ բաւական ուժգին՝ Արդուաի մէջ ուր Արասի կայարանը 50ի չափ ռումբեր ընդունեցաւ, ինչպէս և Լոօսի և Սուշէի շրջանին մէջ. աւելի տկար՝ Սուասօնի կողմը և Շամբանեի մէջ. բաւական զօրաւոր՝ Բլիբէյի և Ռէյնօնի շրջաններուն և Վօժի կողմը՝ Թէթ տը Ֆօյի և Հարթմանսվայլէրքօբֆի մէջ։ Ամէն կողմէ մեր մարտկոցները ազդուօրէն պատասխանելով առաւելութիւն ունեցան։

ԾՈՎՈՒՆ ՎՐԱՅ

Լոնտոն, 23. — Ռօթէրտամէն կ՚իմացնեն թէ Գերման նոր տորփիլաօթ մը Պալթիկի մէջ ականի մը զարնուած և պայթում մը յառաջ եկած է։ Նաւազներէն 33 հոգի խեղդուեցան։ Մօք.

Լոնտոն, 22. — Քօբէնհակէն հեռագիր մը կ՚իմացնէ թէ անգլ. ընդծովեաներու պզտիկ տորմիղ մը պատերազմ. նաւերէն և բոլոր գերման որոգայթներէն խուսափելով յաջողած է Պալթիկ ծովը մտնել։ Մօք.

Լոնտոն, 23. — Այս իրիկուն պաշտօնապէս կ՚իմացնեն թէ երեք գերման ընդծովեաներ Միջերկրականի մէջ մխտուելով անգործածելի դարձած են.

Լոնտոն, 22. — Զինուոր փոխադրող թրքական չոգենաւ մը Մարմարայի մէջ ականի մը զարնուելով փճացաւ։ 500 զինուորներ խեղդուեցան։ Մօք.

ՊԱՂՏԱՏԻ ԱՌՋԵՒ

Լոնտոն 24. — Ջէօրէն՝ (որ Նոյ. 18ին գրուած է) գիշերային յառաջխաղացութենէ մը յետոյ, Զօր. Թաունզհէնտի զօրաբաժինը Նոյ. 22ին Պաղտատէն 28 քիլոմէթր հեռու հաստատուած թէլիֆօնի թրքական դիրքին վրայ յարձակեցաւ և բոլոր օրը տեւող բուռն ճակատամարտէ մը վերջ գրաւեց զայն։ Անգլիացիք 800 գերի առին և գրաւեցին մաս մը զէնքեր և հանդերձեղէններ։

Լոնտոն, 23. — (Պաշտ.) Հնդկական գործոց նախարարը հետեւեալը կը հաղորդէ։ «Թշնամի մամուլը վերջերս իմացուց թէ անգլ. աղջանաւ մը ընկըղմած է Տիգրիսի մէջ։ Կատարուած քննութիւններէն երեւան ելած է թէ այս յայտարարութիւնը բոլորովին անհիմն է։»

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սերպիական ճակատէն

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԴԻՐՔԸ

Լոնտոն, 25. — Սօֆիայէն հեռագիր մը լուր կուտայ թէ Պուլկարները կասղած են իմանալով որ Ռումանիա կը մերժէ Պուլկարիոյ ուղղուած ապրանքներուն անցքը։

Լոնտոն, 24. — Ամսթերտամէն հասնող հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ Պերլինի մէջ վախ կը յայտնեն Ռումանիոյ բռնած դիրքին մասին, որ տրամադիր կ՚երեւայ բոյլատրելու ռուս. զինուորներու դէպի Պուլկարիա անցնիլը։ Ռ.

Արեւմտեան ճակատէն

ՖՐԱՆՍ. ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Բարիզ, 25. — «Յաղթանակի փոխառութիւն» անուանեալ, Ֆրանս. պատերազմ. ազգ. փոխառութեան արձանագրութեան առաջին օրը ամէն նախատեսութենէ վեր յաջողութիւն մը ունեցաւ։ Լրագիրները արդէն կը յիշատակեն ... մը անձերու անուններ որոնց իւրաքանչիւրը բազմաթիւ միլիոններ ստորագրած են։ Երկաթուղւոյ պաշտօնէից Եղբայրական Ընկերութիւնը մէկ միլիոն Ֆրանք ստորագրեց։

Արեւելեան ճակատէն

Բեթրոկրատ, 26. — (Պաշտ.) Գերման յարձակում մը դէպի Բեմմէրն ետ մղեցինք։ Սվանթէն լճին ծայրագոյն մասին վրայ յառաջացանք։ Բօրմօրա գիւղին դէմ Գերման յարձակում մը ետ մղուեցաւ։ Սթիրի ձախ եզերքին վրայ Նօվօ-Բօսքէրցիեսքի գիւղը գրաւեցինք։ Սեմիրօվէ գիւղին շրջանին մէջ բռնամին մինչեւ Սթրիբա հալածեցինք։ Հ.

Բարիզ, 26. — Նախարարաց խորհուրդը ռուսական սպայակոյտին պետ Զօր. Ալեքսիէֆը Պառնոյ Լէզեոնի մեծ սպայ անուանեց։ Զօր. Բօ անձնապէս անոր պիտի տանի պատուանշանները։ Ռ.

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ Տպարան
Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ
Imp. Economique, Alex.

ՍԱԿԱՐԱՆ

26 Նոյեմբեր 1915

ԲԱՄՊԱԿ		Բացում		Փակում	
	Նոյ.				
	Յունվար	18	1]8	18	1]4
	Մարտ	18	1]2	18	17]32
	Նոյ.(1916)	17	15]16	17	31]32
ԲԱՄՊԱԿԻ ՀՈՒՆՏ					
	(3 ամիս)				
	(2 ամիս)	107	10]40	108	20]40

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹ

Թուրքի Յօնաթէ 1886	Ֆր.	287.—
» » 1903	»	236.—
» » 1911	»	246.—
Ռումէլի Երկաթուղի	»	125.—
Բանամա	»	90.—